

Hingedeaeg – loodus puhkab ja pimedat aega on rohkem. Foto: H. Kivisild

Hingedeaeg

Kestab sügis, on udused ja vaiksed ilmad, käes on hingedeaeg ja hingesantide aeg. Siinkohal etnograaf Mall Hiimäe poolt 1973. aastast pärit kirjeldus Istilohu kohta, mis on üks omapärasemaid tondinägemise kohti siinkandis ja kuuldavasti pole kummituste nägemise juhud lõppenud. Koobassaarest läheb Apja küla poole kaks teed, esimene neist Väike-Apja küla Otsa talu kaudu. Siit pääseb metsateed mööda Silla metsavahi juurde. Mõnisada meetrit on algul niisket võsavahet, siis on sillake, selle taga väike lagendik ja seejärel nõmmeküngas vana metsaga. See heledas päikeses särav lage lapp on Istilohk, sillal on nähtud nägemisi ja suurte puude vahelt läheb põiki üle tee riigimetsasiht. See on siht, mis raiuti surnule ette, et kodukäimist ära kaotada. Istilohust ja sillalt vaadates on metsaalune hämar, varjab ka küngas ise, edasi Silla talu poole läheb varsti heledamaks, nt sedagi kummituskohta. Sillal elab praegu uus rahvas, nemad ei tea muistendit ega oska vist arvata, et nende maja „õudne“ on (RKMII 308,250/1).

Edgar Viin 1973 (RKMII 308,176 (7). Inemene tull kodu nagu elläv inemene, kolistanu ja müristanu. Oll siht ette lõigatu, siis oll kodukäimise maha jätnu.

Mul poig oll lännu, ollu säääl kogu, oll kirvega järgi visanu tolle kogu pääle, omal oll nii hirm. Kõneles praigu toda viil, kui ollu pimme ja tema tullu ja kogu oless nigu jänes või suurem. Mul vanamees ka ütél, et oli ütskord siin silla pääl midagi näinu.

- Hingedeaeg
- Kaitsekorralduskava koostamisest
- Muljeid Kaika suveülikoolist
- Kolski tee ehitusest
- Pillilaagrist Kaikamäel
- Kalastuspäev Ähijärvel

Sügisel leiti haruldase kährikseene 88 cm ümbermõõduga viljakeha. F: M. Tsimmer

Kaitsekorralduskava koostamisest

Suvises Tarupettäis tutvustati uuendatava kaitsekorralduskava tööprotsessi. Veidi sai siis lugeda põhilistest teemadest, mis olid selleks ajaks koosolekutel üles kerkinud. Nüüd on arutluste ja kaalumise järel jõutud konkreetsete otsuste tegemiseni – missugused on tulevikus tähelepanu vajavad olulisemad valdkonnad ning missugused pakilisemad tööd tuleb lähiaastatel ette võtta. Allpool saab tutvuda lühikese kokkuvõttega töögruppide tööst. Kaitsekorralduskava koostamine jätkub ka novembris ja detsembris – avalikustamine on planeeritud aasta lõppu. Jooksvat infot tööprotsessi kohta avaldatakse Karula rahvuspargi kodulehel.

Seoses kaitsekorralduskava koostamisega on rahvuspargis käimas **maaomanike ja kohalike elanike küsitlus**, millega kogutakse seisukohti ja taustainfot kaitsekorralduse paremaks planeerimiseks. Küsimustik on koostatud koostöös Eesti Maaülikooliga, kes viib seesuguse küsitluse alusel läbi rahvusparkide sotsiaalmajanduslikku uuringut. Uuendatava kaitsekorralduskava temaatikast lähtudes on Eesti Maaülikool esialgset küsimustikku täiendatud. Loodame, et võimalikult paljud rahvuspargi täisealised maaomanikud ja elanikud avaldavad oma arvamust looduse kaitsmise ja inimeste elu kohta rahvuspargis. Nii saaks Keskkonnaamet tulevikus otsuseid tehes võtta arvesse võimalikult paljude inimeste huve, mis tagab otsuste tasakaalustatuse ning väldib kallutatust aktiivselt kaasaraajajate suunas. Küsimustik on vastamiseks **avatud 5. novembrini 2018** ja kättesaadav nii paberkujul Karula rahvuspargi keskuses Ähijärvel kui ka elektrooniliselt rahvuspargi kodulehel (küsitluse veebiaadressi leiab kaitsekorralduskava koostamise lehelt: <https://www.kaitsealad.ee/est/kaitsekorralduskava-koostamine>).

Kõige kaugemale on kaitsekorralduskava koostamisel jõutud **külastuskorralduse ja keskkonnahariduse** töögrupi tööga, kus on nüüdseks sisustatud kõik seda teemat puudutavad kaitsekorralduskava osad. Koosolekuid selle töögrupiga rohkem plaanis ei ole, vajalikke täiendusi arutatakse veel e-posti teel. Külastuskorralduse ja keskkonnahariduse valdkonnas on olemasoleva külastustaristu hooldamise kõrval kavas ka külastuskeskuse ekspositsioonide uuendamine, endiselt plaanitakse korraldada keskkonnahariduslikke koolitusi ja õppeprogramme ning suur ja oluline töö saab olema kaitseväärtusteatiste koostamine, millega tutvustatakse maaomanikele nende talu maaladel olevaid kultuuripärandi (näiteks tähelepanu vääriivate hoonete) kui ka looduskaitselisi väärtusi. Kaitsekorralduskava töögruppides tõdeti üksmeelselt, et teavitustöö tähtsaimaks vahendiks rahvuspargis on Tarupettäi, mille väljaandmist ka tulevikus kindlasti jätkatakse.

Kultuuripärandi töögrupiga on samuti kava peatükkide sisustamine lõpetamisel. Kultuuripärandi valdkonnas kuuluvad järgmise kümnendi tähtsamate tööde hulka teedevõrgu inventuur, ajaloolis-kultuuriliselt väärtuslike hoonete inventuur, pärimuse kogumine ja rahvuspargi digiarhiivi loomine. Sarnaselt praegusega on plaanis jätkata kultuuripärandi koolituste organiseerimist, aga läbi viia ka näiteks võru keele Karula murraku õpet ning korraldada vestlusõhtuid ja ekskursioone väärtuslike hoonete, ajaloo ja pärimuse tutvustamiseks.

Kaitsekorralduskava **maastiku** peatüki tarbeks kaardistas AS Kobras välitööde ning juba varem läbi viidud inventuuride ja uuringute materjalide põhjal hooldamist ja taastamist vajavad alad, puhastamist vajavad kraavid, kopra poolt mõjutatud alad ja vaadete avamist vajavad kohad.

Liigikaitse ja elupaikade töögrupis on arutlusel näiteks võimalikud muudatusettepanekud kaitse-eesmärkides – kaalutakse erinevate liikide lisamist või eemaldamist kaitse-eesmärgiks olevate liikide nimistust, kindlate otsusteni pole selles osas siiski jõutud. Ka liigikaitse ja elupaikade valdkonnas planeeritakse töögrupi toel kaitsekorralduslikult vajalikke tegevusi, konkreetsete tegevuste otsustamiseni jõutaks töögrupis ilmselt novembris.

Plaanis on läbi viia teedevõrgu inventuur. Fotol renoveeritud Kolski tee. F: H. Kivisild

Palju ägedaid diskussioone on toimunud **metsanduse** töögrupis, kus arutlusele on jäänud kolm suuremat teemat: teede hooldamine, lubatud tegevused sihtkaitsevööndites ja piiranguvööndi metsade majandamine. Teedevõrguga seotud probleemid on olnud arutlusel ka teistes töögruppides, mistõttu otsustasime algaval perioodil korraldada teedevõrgu inventuuri, mille raames kaardistatakse ära kõik rahvusparki teed, kaasa arvatud ajalooline teedevõrk, mis endisel viisil enam kasutuses ei ole. Samas määratakse inventuuriga ära teede kasutusotstarve ja kirjeldatakse sellest tulenevalt kohaspetsiifilised hooldusvõtted.

Sihtkaitsevööndite puhul on probleemid kerkinud eramaadega Saarljärve sihtkaitsevööndis – maaomanike soov on oma metsa majandada, kuid sihtkaitsevööndites on lubatud vaid looduskaitsealised vajalikud tööd. Konkreetse sihtkaitsevööndi loodusväärtuste kaardistamiseks ja metsakoosluste kujundustööde vajalikkuse selgitamiseks tellis Keskkonnaamet botaanik Anneli Palolt 11. novembriks Saarljärve sihtkaitsevööndi inventuuri. Inventuuri tulemusi tutvustab koosolek toimub novembri teises pooles.

Metsanduse töögrupi liikmete arvamused lahknevad kõige enam piiranguvööndi metsade majandamise osas. Leetakse, et praeguste piirangute juures ei ole maaomanikel võimalik oma metsa majandamisega väärilist tulu teenida, samuti on tõstatunud metsa uuenemise probleemid ning mõlema probleemi seotus loodusväärtuste hoidmisega piiranguvööndi metsades. Viimasel koosolekul pakuti välja lahendusalternatiivid, mida selle teema juures kaaluda: 1. valikraie normatiivide muutmine looduskaitsealises seaduses, 2. häilraiete lubamine Karula rahvusparki piiranguvööndis, 3. suurte harvesterite kasutamise keelamine rahvusparkis ja 4. ettepanekute tegemine metsatoetuste tõstmiseks. Kuna kaitsekorralduskavaga metsa majandamist puudutavaid piiranguid kaitse-eeskirjas ega seadustes muuta ei saa, püütakse selgitada, missugused on edasised sammud probleemile lahenduse leidmiseks. Üheks võimaluseks on näha kaitsekorralduskavaga ette töö rahvusparki piiranguvööndi metsade iseärasuste ja sinna sobivate raieliikide analüüsimiseks. Samuti on võimalik kaitsekorralduskavas sõnastada metsamajanduslikud soovitusel, kuidas oma metsi võimalikult loodust säästvalt majandada ja mida oma lepingupartneritelt või alltöövõtjatelt metsas tegutsedes nõuda.

Et viimase probleemi käsitlemisel on metsanduse töögrupis arvamusi mitmeid, palus Tarupettäi toimetis erinevate huvirühmade esindajatel vastata kahele rahvusparki metsandust puudutavale küsimusele:

① Mis juhtub Karula metsadega 50 aasta perspektiivis, kui praegust kaitsekorda uuendusraiete osas ei muudetak?

② Milline metsa majandamise viis tagaks kultuuripärandi ja elurikkuse väärtuste kaitse Karula rahvuspargis?

Agu Palo, RMK metsaülem, 40 aastast metsamajandamise kogemust omav metsakasvataja:

① Karula metsade seisund 50 aasta pärast tingimustes, kus praeguse kaitsekorda uuendusraiete osas ei muudeta.

1. Metsade vanuselises struktuuris puuduvad noorendikud, latimetsad, keskealised, valmivad metsad.

2. Männikute osakaal RP metsades vähenenud 10% praeguste ja tõenäoliselt ka lisanduvate tormialade tõttu.

3. Tormialad uuenenud väheväärtuslike puuliikidega (remmelgas, pihlakas, paju sarapuu, hall lepp). Männi uuendus puudub, osaliselt võib tekkida kuuse uuendus.

4. Piiranguvööndi metsade majandamiseks puuduvad võimalused, sest kõik metsad on jõudnud vanusesse, kus harvendusraiet ei teostata.

② Kultuuripärandi ja elurikkuse väärtuste kaitse Karula rahvuspargis tagaks metsade mõõdukas majandamine kasutades selleks eelneva 100 aasta jooksul kasutuses olnud metsamajandamise võtteid (uuendusraie, valikraie, harvendusraie, metsade uuendamine istutuse või külvi teel). Eelpool nimetud metsamajandamise võtted tagavad metsade puuliigilise ja vanuselise struktuuri säilimise ja elurikkuse kestvuse.

Anneli Palo, Tartu Ülikooli teadur, maastikuökoloog:

① Vanu erametsi leidub Karulas järsakutel, soostunud lohkudes või endiste mõisa- ja riigimetsamassiivide piirialadel. Enamus neist on püsimetsana hooldatud mitmekesise struktuuri ja hea tervisega kuusesegametsad. Valdav osa piiranguvööndi lepikutest-kaasikutest-männikutest, harvem haavikutest või kuusekultuuridest kujunesid 20. sajandi teisel poolel põllumajanduslikele maadele ning on praegu jõudnud parimasse püsimetsa kujundamise vanusesse – tekkinud on kuuse II rinne ja järelkasv häiludes, lisandunud on vähemlevinud puu- ja põõsaliike.

Pioneerpuuliigi loodusliku suremuse tagajärjel tekkinud lamapuit parandab kiirelt mullaomadusi. Seetõttu kannataksid püsimetsades nii männid kui järgmise põlvkonna kuused juurepessu ning ürasekite käes tunduvalt vähem kui lagedaks raiutud alale istutatav üheealine okaspuistu.

Nõnda et 50 aasta pärast võiksid ka praegused noored metsad olla erivanuselised kuuse-segametsad, kust saadakse pidevat puidusaaki vastavalt uue aja vajadustele ning vaatamata vahepealsetele kliimamuutustele. Karula maastikupilt oleks säilinud, looduslik liigirikkus ei oleks vähenenud.

② Kultuuripärandi ja elurikkuse väärtuste kaitseks tuleb kombineerida erinevaid tänapäevaseid maakasutusviise ning parimaid teadmisi nähtuste omavahelistest seostest. Kuna tänapäeval on maastikupõlengud siinses piirkonnas harvad ning väikesepinnalised, alepõllundus aga puudub hoopiski, siis soojenev kliima ning varasemast kõrgemat lämmastikurohket õhusaastet sisaldavad sademed muudavad siinseid kooslusi paratamatult. Mida looduslähedasem kooslus, seda paindlikumalt ta kohaneb muutunud oludega, näiteks tekitab ekstreemne ilmastik ja sellega kaasnev mõne kahjuri masspaljunemine kahjustusi vaid mõnes metsaeralduse osas. Intensiivse lageraie-majanduse puhul häviks korraga suur osa tabatud puuliigi ja vanusgrupi puistutest.

Väärtusi saab säilitada vaid väärtuspõhiselt, vaadeldes koha ajaloolist kujunemislugu (Tomson 2007) ja soovitavat tulevikustsenaariumi. Karula üheks olulisimaks kultuuripärandi ja elurikkuse väärtuseks ongi siinse elukeskkonna erinemine intensiivselt majandatavast põllu- ja metsamaast väljaspool rahvusparki.

Rein Drenkhan, Eesti Maaülikooli metsapatoloogia dotsent:

① Metsa kui ökosüsteemiga ei juhtu 50 ega ka 100 aasta perspektiivis mitte midagi. Kuna paljud puistud on inimese poolt kujundatud,

siis nende ilme muutub täiesti teistsuguseks, s.o eelkõige segapuistuteks ning männi enamusega metsade osakaal kahaneb ja seda eelkõige palumetsades. Teisisõnu, harjumuspärased valgusküllased männikud muutuvad segapuistuteks. Uuendusraieid ei ole vaja metsale kui kooslusele, neid on vaja sinna, kus toimetab inimene. Siinjuures ei tohi segi ajada looduslikule arengule jäetud metsi eraomanduses olevate metsadega, need on kaks sootuks erinevat asja. Viimaste arengute juures kipuvad need asjad segi minema, sest eramaal peab jääma otsustamise õigus ka kohalikule maaomanikule. Seega, eelkõige erametsades peaks olema maaomaniku õigus valida valikraie ja uuendusraie vahel. Uuendusraietest sobiks Karulas kasutada turberaiet ning eelistatult häilraiet (häilu läbimõõduga vähemalt 30m), mis annab võimaluse ka metsauuenduseks. Valikraie tulemusel mets ei uuene ja selle lõppfaasiks on vaid sanitaarraie, s.t. surnud, surevate, mädaniku nakkusega jms. puude välja raie. Häilraie matkib looduses toimuvaid häiringuid ning ei vähenda Karula metsade väärtust.

② Kultuuripärandi ja elurikkuse väärtuste kaitse on muidugi erinevad asjad. Kui mõeldakse metsakoosluste elurikkust, siis ei ole ühest vastust, kuidas metsa majandamine elurikkust mõjutab ja mil määral, sest sellele sisuka vastuse andmiseks on vähe andmeid. Mitmed arvamused elurikkuse ja raiete teemal on paljuski hinnangulised, mille taga pole kvalitatiivseid andmeid. Väga lihtsustatud näide, kui must-toonekurg raiutud (loe: harvendatud) metsas enamasti ei pesitse, siis see ei tähenda seda, et kõik muu elustik (nt seened) koos kurega niisamuti minema jookseb. Teisisõnu, raie ei pruugi metsaelustikule tervikuna halvasti mõjuda.

Kultuuripärandi väärtused ja metsa majandamine on lai teema, kuid kõik sõltub mida täpsemalt silmas peame. Kas inimese poolt loodud kultuurpuistud, s.o männienamusega puistud ja puhastatud metsakvartali sihid on kultuuripärand või nad seda pole? Tõepoolest, kultuurpuistuid leiame väljaspool rahvusparki, kuid puhastatud metsasihte pole enam sealgi. Nõnda on keeruline näha negatiivset mõju uuendusraietest kultuuripärand väärtustele, sest kultuuripärandi kandjad saavad olla vaid

kohalikud inimesed, s.o Karulas elavad ja oma maast elatist teenivad inimesed. Need inimesed on enim ohustatud kui ükski teine väärtus Karula rahvusparkis! Jätame neile vähemalt mingi võimaluse valida oma metsas toimetamiseks, see on kahtlemata parim ka kultuuripärandi kaitse Karula rahvusparkis.

Mati Urbanik Värtemäe talust ja Arno Saaron Tatriku talust

① 50 aastat metsas, kus midagi ei tehta, ei juhtu suurt midagi. Värtemäe talul on mitmeid metsaeraldiseid, kus minu teada pole vähemalt 50 aastat raiutud. Vaatamata raie puudumisele on seal täius pigem vähenenud ning suurt vanuse- ja liigirikkuse suurenemist vähemalt puude osas ei paista ka lähema 50 aasta jooksul toimuvat. Muidugi ürasekite, puuseente, sammalde ja samblikke kohapealt ma ei vaidle. Nendel paistab tõesti minevat hästi.

② Praegune kaitsekord kindlasti ei toeta pärandkultuuri. Seda eriti SKV metsade osas. Kas on traditsioon jätta tormimurd koristamata, ürasekikolded vohama ja samas omades kümneid hektarid metsa, pead vajamineva ehituspilgi ostma väljaspoolt rahvusparki? Piiranguvööndi vanades metsades on olukord sama absurdne. Kui täius langeb Looduskaitseadusega kehtestatud piirile (mis on vastavalt boniteedile 0,6-0,8), jääb ainukeseks lubatud raieliigiks sanitaarraie. Kui omanik ei taha oma metsa lihtsalt raisku lasta, siis ta peab kas siis iga aasta või üle aasta käima oma metsas kuivanud või vigastatud puid raiumas.

Praegune kaitsekord ei toeta ka vanuselist ja liigilist mitmekesisust. Kui ei ole sobivaid tingimusi (seda eriti valguse osas) siis järelkasv kiratseb.

Metsaomanikule on praeguste piirangute tingimustes majandamine vähetasuv. See kajastub ka Karula rahvusparkis metsaomanike poolt läbiviidud raiete arvus ja mahus, samas ajendab piirangute rohkus metsaomanikke oma metsakinnistuid maha müüma või välja vahetama.

Selleks, et saada metsaomanikuna oma metsast mingilgi määral tulu ja tagada tulevikus metsade liigiline ja vanuseline vaheldusrikkus, tuleks kaitsekorda kindlasti leevendada. Kaaluda tasuks ka piiratud suurusega lageraide lubamist. Üle peaks vaatama ka SKV-s olevad

erametsad. Omal ajal arvati nad sihtkaitsesse omanikelt nõusolekut küsimata. Praegune seadusandlus ei võimalda SKV-s mitte mingisugust majandustegevust.

Natura toetus kaitsealusele metsale on aastate jooksul järjest vähenenud. 2014 a. lisandus tulumaks, 2017 vähendati toetust 10% ja kuuldavasti jätkub vähendamine ka käesoleval aastal.

Lõpetuseks tahaks küsida, et miks koheldakse Karula rahvusparki metsaomanikku karmimalt kui teiste rahvusparkide või looduskaitsealadel metsa omavaid inimesi? Mujal on uuendusraied kokkulepitud tingimustel ju lubatud.

Rainer Kuuba, endine metsaspetsialist Karula rahvusparkis, Võru Instituudi direktor

① Reeglina ei juhtu muud midagi, kui et valdava osa puistute keskmine vanus oleks lihtsalt 50 aastat kõrgem. Ma pole küll ammu Karula metsi inventeerinud, kuid minu mäletamise järgi on Karula rahvusparkis selliseid puistuid väga vähe, mis oma vanuse ja senise arengu tõttu oleks lähedal kliimakskooslusele. Kliimakskooslusele lähedaste puistute keskmine vanus palju ei muutuks, sest vanemate puude väljalangemist kompenseerib noorte puude lisandumine. Kaitsekorralduskava koosolekul väljaöeldud väide, et ilma uuendusraiate lubamiseta männikud Karula metsadest kaovad, on lihtsalt vale. Olgu selle kinnituseks näiteks 220 aastane männik Ootsipalus, mis on praegugi täies elujõus ning kus koosseisus on ka 150 aastased kuused (Postimees 18. mai, 2018 „Eluline

näide: majanduslikus mõttes „üleküps“ Ootsipalu hiidmets on täies elujõus“, L. Maamets).

Selge see, et päris palju puid aja jooksul kuivavad ja murduvad, välistatud ei ole ka mõned tormimurrud ega metsapõlengud, kuid puude suremine on metsade arengu loomulik osa. Kui kaitsekorda uuendusraiate osas ei muudeta, siis 50 aasta pärast täidaks Karula metsad oma rolli ökosüsteemis veel paremini kui nad seda praegu teevad.

② Valikraied ehk püsimeetsamajandus. Erinevalt praegusest kaitsekorraist tuleb lubada metsaomanikel majandada oma metsi valikraietega ning ametnikud peaksid seisma selle eest, et õigusakte muudetaks selliselt, mis püsimeetsamajandust võimaldaks. Valikraietega majandamine võimaldab kohalikel elanikel saada oma metsadest pidevalt kütet ja teabematerjali ning metsalooduse jaoks vajalikke elemente on võimalik raiete käigus säilitada. Rahvusparkis tuleb keelata raie harvesteridega, sest kaitseala majandamisel tuleb raiete kvaliteedile, metsamulla kaitsmisele ning kasvavate puude ja alusmetsa säilitamisele pöörata palju rohkem tähelepanu kui väljaspool kaitsealasid. Elu on näidanud, et Karula rahvusparkis elavad metsaomanikud oskavad valikraiet teha väga hästi ning raie kvaliteedi osas võib neid nimetada lausa Eesti parimateks metsamajandajateks. Metsafirmade ja RMK esindajate jutt, et ilma harvesteride kasutamiseta ei tasu raiumine ennast ära, on lihtsalt rumal ja selle kinnituseks on kaitseala püsielanike senine tegevus oma metsades.

Kokkuvõtlikult peegeldavad väljapakutud lahendusettepanekud, et arusaamad piiranguvööndi eesmärkidest on erinevatel huvigruppidel sisuliselt erinevad. Probleemi lahendamiseks tuleb esmalt kokku leppida piiranguvööndi metsade eesmärgid, mis oleks kõigile osapooltele üheselt arusaadavad ning mis arvestaks võimaluste piires kõigi ootustega nii looduskaitse kui metsade kasutamise osas. Praegu käimasoleva kaitsekorralduskava uuendamise protsessi käigus püüame piiranguvööndi metsade eesmärgid detailsemalt kaitsekorralduskavas kirjeldada. Keskkonnaameti ootus on jõuda selles osa huvigruppide vahelisele kokkuleppele, kuid vajadusel arvestame, et jätkame selle aruteluga algaval kaitsekorraldusperioodil. Seejärel saame asuda rakendama konkreetseid meetmeid – olgu nendeks siis piirangute muutmise või muutmata jätmise.

Muljeid Kaika suveülikoolist

Kaika koor vast valminud laval Kaika suveülikooli avamisel. Foto: Viivika Siplane

Selle aasta 10.-12. augustil peeti Kaikamäel järjekordset suveülikooli. Seekord oli tegemist ümmarguse numbriga. Esimene kokkusaamine oli 30 aastat tagasi siinsamas, sellest ka nimi Kaika suveülikool.

Minu jaoks oli see esimene kord, kui sain üritusest osa võtta, siiani oli alati ikka muid tegemisi. Seega puudub mul võrdlusmoment eelnevate suveülikoolidega. Päris kõiki esinejaid ei jõudnud jälgida, sest maainimesena käisin vahepeal oma loomi toitmajootmas ja vaja oli kogu majapidamisele silm peale visata. Seepärast ei ole see kirjatükk mingi põhjalik arvustus üritusele, vaid üsna subjektiivne mõttelend.

Kui reede keskpäeval Kaikamäele jõudsin, siis säras päike kõrgel taevas, peoplat oli kaunistatud puude vahele nõõrile tõmmatud lipukestega ja maja juures vaasides olid uhked lillekimbud. Suur saal vanas koolimajas oli päikest täis ja tekitas kauneid mälestusi kooliajast, kuigi tol ajal oli selle ruumi väljanägemine palju kehvem kui praegu. Tasapisi hakkas rahvas kogunema. Tulijaid oli nii Võrumaa inimesi kui kaugemalt, oli vanu inimesi kui ka päris titasid. Räägiti enamasti võru keelt, kuid vahel kippus ka kirjakeel jutu sisse lipsama. Peale lõunasööki toimus pidulik suveülikooli avamine, esines Kaika koor. Celia Roose teeb tänuväärset tööd, sest koor kõlas tõesti kaunilt. Mind pani imestama, kui palju andekaid noori elab meie kandis (laulavad, tantsivad, mängivad pilli, näitlevad).

Ettekannete hulgas oli väga tore Liilia Tali vestlus Helene Albertiga, kuis vanal aol eleti. Sai kuulda ehedat Karula murrakut.

Teisel päeval Navitrolla baaskursus, kuis kipõst kuulsas ja rikkas saia, oli väga humoorikalt üles ehitatud. Pool tundi vaikides vaadati slaide maalidest ja lõpetuseks ütles Heiki Trolla ainult ühe lause: "30 aastat geoloogilises ajaskaalas on üks hetk".

Samal ajal kui täiskasvanud kuulasid tõsise näo ja täie tähelepanuga ettekandeid, said lapsed lustida. Sõideti hobusega, vooliti ja meisterdati töötoas, aga võis ka lihtsalt õues ringi joosta. Tegutsejad tüübid said töötubades kätt proovida igasuguseid majapidamises vajalikke asju valmistades.

Teisel päeval tegin kaasa Urmas Koemetsaga umbes 10-kilomeetrise jalgsimatka Kaikamäelt Alakonnule. Osavõtjaid oli parajalt palju ja seltskond kirju: vanemaid ja noori, mehi, naisi ja lapsi. Noorim osavõtja oli 2-aastane, keda vapper ema kandis seljas kandetoolis. Oli kohalikke, kellega matkajuht laskus vahel arutellu vanade aegade ja mälestuste üle, aga ka võõramaid inimesi, kes olid esimest korda nendes paikades. Põigati läbi Mati Urbaniku talust, kes näitas meile oma tarupedajat. Kuigi ma ise olen kohalik ja aastaid parajalt palju, oli minu jaoks retk väga huvitav. Kahju, et ei saanud minna bussiekskursioonile, mida juhatas Arno Saaron (toimus samal ajal kui jalgsimatka), sest tema on ka hea jutuga ja teab väga palju kohalikku pärimust.

Mõlemad grupid jõudsid Alakonnule just õhtusöögi ajaks. Alakonnu on koht, kus inimesed elanud juba sajandeid. Kunagi ammustel aegadel on siin isegi kool olnud. Praegu on see väga romantiline talukoht suurte põlispuudega, ühel pool imeilus männimets ja teisele poole talu jäävad karjamaad ja põllud. Suure talumaja kõrval on restaureeritud kivilaut, mida küll nüüd laudana ei kasutata, vaid rohkem ürituste läbiviimiseks. Kunagi oli Karula kihelkonna ida poole jäävas osas selliseid lautu igas korralikumas talus. Kahjuks on keerulised ajad palju nendest hävitanud. Selles võimsas kivilaudas toimuski võrukeelne teatritükk Godo'd oodates. Kuigi oli teada, et lugu on keeruline, olid ootused suured ehk ka sellepärast, et üks osatäitjatest oli Agu Trola Mähkli külast. Kohale olid tulnud needki kohalikud inimesed, kes muidu väga harva väljas käivad. Toimus eelregistreerimine ja otsustati, et tehakse hilisõhtul veel teinegi etendus. Otsustasin jääda hilisemale etendusele. Aega sai parajaks teha kodukohvikus sauna juures. Silver Visnapuu oli ürituse nimel kõvasti pingutanud. Sauna juurde tiigi kaldale oli tehtud väga tore istumisala. Sai tellida kohvi ja kooke, need oli valmistanud Kolme Sõsara Hõrgutised, kuulata Celia ja Uku pillimängu, oli igati mõnus sume suveõhtu. Aga siis otsustas ilmataat vimka visata, hakkas tibutama. Kuigi plaanis oli Enn Kasakuga

taevatähtede vaatlemine, jäi see ära. Simmanist ei tulnud ka eriti midagi välja. Tuli oodata hilisõhtust etendust. Osa minu perest oli käinud juba esimesel etendusel ja mõtteid oli igasuguseid. Mõni arvas, et midagi ei saanud aru (mitte sellepärast et võru keelest ei oleks aru saanud), mõni arvas, et ega kõigest ei peagi aru saama. Ootasin minagi siis põnevusega teatritüki algust, aeg oli hiline, vihma sadas, uni tuli peale, aga kui saime hoonesse sisse, siis polnud viga, vaatasin seda võimast laudahoonet ja ümberringi istuvaid inimesi, uni läks ära. Etendus jättis igati positiivse mulje, aru küll eriti ei saanud, mida seal kogu aeg oodati, aga eks päriseluski on mõne inimese elu lihtsalt üks suur ootamine (millegi suure ootamine, mida kunagi ei tule). Etendus on igal juhul hea, kui ta mingeid muljeid tekitab. Alakonnult sain elamuse.

Pühapäevastest ettekannetest ma osa võtta ei saanud, sest pidin tööl olema.

Kaika suveülikooliga võib igati rahule jääda, aga paar mõtet on küll, kui edaspidi selliseid üritusi korraldada. Võib-olla võiks üritus olla kahepäevane. Kolmandaks päevaks väsis rahvas ära. Tore oleks kui toitlustuse juures suudetakse vältida ühekordseid plastiknõusid. Väga armas oli, et Alakonnul kodukohvikus kasutati pärisnõusid.

Aitäh korraldajatele!

Tamaara Dräbtsinskaja Kaaramäe talust

**OLETE OODATUD KARULA
RAHVUSPARGI 25. SÜNNIPÄEVALE**

7. detsembril 2018 kell 17.00 ÄHIJÄRVEL

- Pildid ja meenutused
- Meelika Hainsoo esitleb Vana-Võrumaa laulumängude kogumikku "Õnnokõn siin tsöörin olla"
- Saab mängida, laulda ja tantsida!
- Pidulik tordisöömine

KARULA RAHVUSPARK 25

KIK KIRJUTAJATE ÜHISKOONNUS KARULA

Kolski tee ehitus

Karula rahvuspargi ühel suuremal maanteel, mis viib Rebasemõisast üle Kolski küla Koobassarde, on suvi läbi - ja pool sügist takkaotsa - käinud kibe remont. Tööd on tehtud mehemoodi: tee on nüüdseks tunduvalt laiem kui oli varem; teeservades on kraavid või siis drenaaž; aukude asemel on maantee kaetud tüseda kruusakihiga ja uued truubid viivad vee vulinal teetammi alt läbi.

Kuna tee-ehitus mõjutab oluliselt selle ääres elavate inimeste igapäevaelu ja toimetusi, siis toimus suure remondi eelselt tõine koostumine. Hallimäe talu katuse all said kokku kõnealuse maantee ääres igapäevaselt toimetavad inimesed, Maanteeameti esindaja Ivar Unt'i näol ja teemeister-töödejuhataja Leho Laik. Üheskoos räägiti läbi kõigi ootused ja lootused ning rajati seeläbi alus ladusaks koostöök. Kuna kõigi asjaosaliste ühiseks

huviks oli maantee võimalikult korda saada, siis vaagiti võimalike kitsaskohtade üle ja lepiti kokku suhtluskanalid, et kõik tööd võimalikult libedalt laabuksid.

Tänu pidevale kontaktile teemeistriga oli kohalikel elanikel teada tee sulgemise ajad, samuti sai kokkulepitud ajaks teetööliste jalust koristatud karjaaiaid ning vastupidi – kui kari ei olnud veel kopliti tühjaks söönud (oli ju sel suvel iga libe arvel), suunas teemeister tööd teise lõiku, kuni karjamaa lage.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tänu tihedale koostööle, mis seisnes pidevas suhtlemises teemeistri ja kohalike elanike vahel, viidi suur maanteeremont kohaliku elaniku jaoks läbi võimalikult valutul viisil. Ja remonditud maantee on mõnus nii jalatalla, jalgratta kui autoloksu jaoks!

Olivia Till Hallimäe talust

Pillilaager Kaikamäel

Käesoleva aasta möödunud suvel toimus neljandat korda Karula kihelkonna pärimusmuusikalaager, millest võtsid osa kohalikud lapsed ja noored. Laagris olid õpetajateks muusikud lähemalt ja kaugemalt: Meelika Hainsoo, Lauri Õunapuu, Rolf Saarna, Mari Meentalo, Jaan Sarv ja Annika Mändmaa. Laagri läbiviimist toetasid Eesti Kultuurkapital, Antsla vald ja Valga vald. Suureks abiks laagri kordaminemisel olid kõik lapsevanemad ja kaasalõõnud sõbrad-tuttavad. Aitäh!

Elo Mai ja Õie pillilaagri kontserdil. F: H. Kivisild

Sellel suvel käisin ma juba neljandat korda pillilaagris. Mulle päris meeldis laagris, kus oli palju sõpru ja huvitavaid tunde.

Ma mängisin pillilaagris kitarri ja parmupilli, mis on mõlemad väga huvitavad pillid ja neid mõlemaid õpetavad väga toredad õpetajad. Eriti tore oli, et minule ja Elo Maile olid sattunud samad tunnid samal ajal ja me tegime mõlemas erialas, nii kitaris kui parmupillis, bändi, mis oli väga lahe.

Minule väga meeldisid ka ühislaulmised ja -tantsimised. Teistega koos laulda oli lihtsalt väga tore ning tantsimises sai ennast liigutada ja uusi tantsusamme õppida.

Vahelduseks oli vahva omale rullnukkusid meisterdada ja üheskoos teiste lastega nendega õues mängida. Ehtasime nukkudele suure tamme alla majad. Kõik majad muidugi ei pidanud mitut päeva vastu, kuid osad majakesed püsisid püsti kogu laagri aja. Õhtupoole, kui õues ei tahtnud enam mängida, läksime majja pilli harjutama. Kui õues juba pimedaks läks ja mõni laps tahtis juba magama jääda, siis sai oma toakaaslastega mõnusalt juttu puhuda. Kuid ega meie toas kaua üleval ei oldud, sest oli vaja ju järgmiseks tegusaks päevaks korralikult välja puhata.

Õie Meriste Hallimäe talust

Kalapäiv Ähijärvel

Nooda parandamine. F: Helen Kivisild

Aastit oll tuust kõnõld, et piässi õks ütekõrra inemise kokko võtma ja jälki Ähijärve pääl nuuta vidämä. Nigu vanastõ vai õigõmb olõss üteldä, innepide. Tuud, kuis vanastõ veeti, tuud om vaja muuseumist perrä kaia vai siss külä kõgõ vanõmba mehe käest küssü. A tuu miis, kelle käest küssü, oll joba jupp aigu tagasi är koolnu...

Innepide käve asi nii, et jaanipäävä aigu tull rahvas kokko, siss veeti nuut paadiga järve pääle ja naati ütenkuun tuud kalda poolõ tagasi vidämä. Saagist keedeti jaanipäävälistele uhhaad. Nii oll mullõ kõnõld, esi olõs ma tuud nännü.

Ja sjoo aasta hainakuu katsandal pääväl taa siss juhtu. Vällä oll kuulutadu KALASTUSPÄIV ÄHIJÄRVEL. Ku ma nellä paiku rahvuspargi keskusõ mano jõudsõ oll ilmadu suur noodaräbäk jo moro pääle lakja tõmmatu. Paarkümmend miist ja paar naist askõld ümbre tuu. Tull vällä, et niipia ei naata viil midägi vidämä. Inne oll vaja veitkene nuuta paranda. Tuu jaoss oll kohalõ tulnu taa samatsõ nooda meistri, kes päält paarikümne aasta tagasi taa nooda esi valmis oll tennü. Timä siss opass meid noorõmbid, kuis nuuta paigada.

Nägi vällä nigu soki parandamine, õnnõ langa asõmõl oll kapronnäär ja nõgla asõmõl ui. Tuu om sis tuu asandus, midä võrgu kudamise mann pruugitas. Egaüts sai pruuvi kiä tahtsõ. Piät ütlemä, et naistõrahvil tull taa asi eski parembini vällä ku miihil. Mul oll üten võetu viil kuurits ja tuu mulgu saiva kah är paigatus.

Kuurits omm sis sääne riistapuu, millega piät kolm inemist kõrraga vette minemä ja kalda viiri pite kallo takan ajama. Ega tuud omgi rassõ seletä, mis ta täpselt om, taad piät esi nägema ja prukma, siss saat parembide arvo. A nooda kõrval paistu taa iks nigu mängeasi.

Puultõist tunni siss paigati ja kullõldi lugusid tuust, midä kõikõ innepide Ähijärve pääl noota vidäden om juhtunu. Näütüses oll kunagi kolhoosi aigu juhtunu sääne lugu, et Ähijärve veeren peeti määnestki pito. Võeti viina, käüti sannan ja muidogi minti jommin pääga tsuklõma kah. Ess lääki kavva aigu ku noodamehe kutsuti vällä, et üts miis om kaonu, tulkõ appi ja vidäge tä noodaga vällä. Noodamehe olli tuud aigu kõgõ kipõmb vetelpääste tan kandin. Tulliki noodamehe ja tõmpsi üte uppunu vällä. Siss panniva nooda kokko ja sõitsõva är kodo. Koton saas viil nuuta kuiomagi panda, ku kutsuti jälki Ähijärve viirde

tagasi, et järgmine miis om kaonu. Tulliva siss tagasi ja tõmpsiva tõsõ laiba vällä...Takkajärgi eski veitkene nallakas, a esihindäst ull lugu. Ku puultõist tunni oll jo ümbre nooda karõldu ja suurõmba mulgu kinni saadu, siss võeti vasta otsus, et avitas kah. Kõiki vähämbit mulkõ nigunii är lappi ei jovva, läämi lasõmi nooda vette.

Mehe tõmbasõ noota. F: Helen Kivisild

Inne loomusõ tõmbamist tei ma inemiste siän viil ennustusvõistlusõ, et ku suuri ja mänsit kallo kiäki arvas tast Ähijärvest tulõvat. Ega määnesti aimu es olõ. Kulsimi jälki vanembidõ meeste juttõ tuu kottalõ, mis tast järvest innepide om noodaga tõmmatu. Angõrjast kõnõldi ja viil tuust, et ütekõrra oll sääne parv kallo sisse jäänü, et pidi mõrrakoti otsast puru lõikama, muido ess jõvvaki vällä tõmmada.... Sändsidõ jutte perrä ennust mõni õks paari kilost angõrjat ja eski päält saakilost saaki... Edimädse loomusõ jaoss minti Ähijärve põhjaotsa. Kallasõ Mart ja Saaroni Arno sõudsõva paadiga järve pääle, nii viiekümne meetri pääle vast. Kavvõmbahe saa es, selle, et nii pikä olliva nooda küllelina. Nooda mõlõmba otsa kõudse jäivä kalda pääle, tõnõ tõsõst mitmõkümne meetri vaihõga ja siss naati taad värgendüst kokko vidämä. Saanu vitä ka kalda päält, a kuna inemiisi oll pallo, siss lätsi mõnõ õks poolõst kerest vette kah, nii saiva kõik huvilidse käe külge panda. Vihma oll nakanu ka veitkene tsilgutama, ollgi paras aig rõvit vähämbäs võtta. Tõmmada oll muidogi rassõ, a kost sa tiät ku edimäst kõrda viät, ku rassõ tä olõma piät. Sääne tunnõ oll, et no nüüd tulõ... Kõik naa angõrja ja kalaparvõ jutu...Ja lõpus ku otsa

kokko tõmpsimi ja nooda peräkotti kaimi, siss.... tullgi, üts särge ja paar ahunat, vai oll taa tõistpite. Näo olliva õks pikä. Mitte kalol, püüdžil muidogi. Tuu ennustaja, kiä ütte särge oll paknu, oll esierälidselt rõõmsa. Pessimist, üldäs sändside kotsilõ.

Mis sääl õks, es olõ õigõ paik vai tuulõsuund vai viil midägi muud. Tull kotust vaheta. Inne viil sai ma paar abilist ja näütsimi rahvalõ, kuis tuu kuuritsa vidämine käu. Lassõmi paar kõrda kaldahainu seest läbi ja saimi kah üte tsillokõsõ kalapuja. Nii, et saak tull pia sama ku noodaga, a pallo vähämbä vaivaga. Hm!

Tõsõ kõrra tõpmsimi nuuta rahvuspargi keskusõ ujumiskotusõ mant. Nüüd oll rahval joba määnegi tiidmine, kuis tuu asi käü. Tõmbamine tundu nigu veitkene rassõmb ku edimdsel kõrral, a kimmäs es saa olla. Ku noodaperä kaldalõ liginemä nakas, oll sääl siplõmist nätä. Ah-haa!

Valasimi loomusõ moro pääle ja es olõ sukugi halv. Nätä oll, et sjookõrd läts asa ette. Loeti kalaliigi kokko ja kaeti, määne oll kõgõ ilosamb. Kõgõ suurõmb vaiõlus oll tuu üle, kas taa parv, mis noota jäi, omma latiku vai nuru. Võta sa kinni, kumma na olliva, vist õks nuru päämidselt. Kõgõ suurõmb oll üts är essünü haug, mõnõ ahuna, latikit, särge ja päämidselt siss nurgu.

Nüüd oll hoog üleväl ja kaeti, et tast saa õnnõ parembast minnä. Vidäsimi üte kõrra viil. Paistu esierälidselt hüä kotuss laululava takan. A vällä tull jälki nigu edimäne kõrd, et paar tsillokõist...

No mis sa ütlet? Ma ütle puhtalt läbielämise päält, et hariligult tulõ tõsõ kõrra vidämisega kõgõ paremb saak.

Kiä ennustusõ võitsõ? Urbaniku Mati. Selle, et timä paksõ kõgõ lähembäle, et kokko saias katstõist killo kalla.

Mis kalost sai? Ei tiiäki. Kõnõldi, et üts naastõrahvas haarsõ pangiga üten...

Kohes angõrjas jäi? Järgmist kõrda uutma...

A muido oll üts ütlemädä kinä kalastuspäiv. Tõõnõ kõrdki!

Marko Puksing Härmä talost

INFO

28. novembril kell 19. 00 tähistab MTÜ Kaikamäe hingedeaga kauni kontserdiga. Kaikamäel musitseerivad Johansonid: Jaak, Ants, Mart ja Kärt. Nende kontsert "Tagasitulek" tähistab nende uut hingamist, kuid miks mitte ka esivanemate hingede rännakut kodukandis. Pärast kontserti saab mõnusalt istuda, juttu puhuda, jooki ja sööki nautida ning tantsujalga keerutada.

HAABSAARÕ SAE- JA JAHUVESKI AJALOOST

2. novembril 2018 kell 17.00 KAIKAMÄEL

Uuno Ojala räägib vabriku rajamise põhjustest, hiilgeajast 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses ning ettevõtte võimalikust mõjust kohaliku elu arengule. Juttu tuleb ka Haabsaarõ kõrtsist.

Peale jutuõhtut saab jääda kuulama ja soovil kaasa laulma vanu eesti laule, sest külas on ka Arhailise Meestelaulu Selts.

KARULA RAHVUSPARK

Karula rahvuspargi kultuuripäevadit tutvustavaid tegevusi korraldab Keskkonnaamet
Toetab SA Keskkonnainvesteeringute Keskus
Info: Lilian Freiberg 517 2646 Lilian.Freiberg@keskkonnaamet.ee

TARUPETTÄI

KARULA RAHVUSPARGI INFOLEHT

KESKKONNAAMET

Täname kõiki autoreid ja kaasamõtlejaid!

Infoleht ootab avaldamiseks artikleid, arvamusi, meenutusi kohalikelt elanikelt. Kirjatükid palume saata e-kirjaga Helen.Kivisild@keskkonnaamet.ee või tuua paberil Ähijärve külastuskeskusesse.

Tarupettäi koostajad: Lilian Freiberg, Helen Kivisild, Merike Tsimmer

RMK Karula teabepunkt on avatud

15. september kuni 15. mai K-R 10-16.

Aadress: Ähijärve küla, Antsla vald, 66420

Võrumaa

Telefon: 782 8350

Keskkonnaamet:

Maahoolduse spetsialist **Jan Ruukel** tel.: 5340 8012

Looduskasutuse spetsialist **Pille Saarnits** tel.: 523 3848

Keskkonnahariduse spetsialist **Helen Kivisild** tel.: 525 1552

Kultuuripärandi spetsialist **Lilian Freiberg** tel.: 517 2646

Metsanduse juhtivspetsialist **Tiina Jüris** tel.: 510 9316

Jahinduse peaspetsialist **Margo Tannik** tel.: 516 0148

Lõuna regiooni looduskaitse juhtivspetsialist **Kaili Viilma** tel.: 5051955

Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK):

RMK külastuskeskuse teabejuht **Merike Tsimmer** tel.: 5110658

RMK loodusvaht **Mati Urbanik** tel.: 529 0388

Tarupettäi on trükitud keskkonnasõbralikule paberile.

Lehe väljaandmist toetab Keskkonnaamet.